

Alena Jaklová, Bohumila Junková (*České Budějovice*)

Humor v komentářích českých novin na počátku tisíciletí

Кључне речи:
*publicistický styl, komentáře,
 humor, prostředky jazykového
 humoru.*

Овај рад се бави најчешћим облицима чешког новинског хумора реализованог лингвистичким средствима. Цитати су преузети из чешких дневних листова *Mladá fronta dnes*, *Lidové noviny* и *Právo*.

Porovnáme-li současné publicistické texty s texty předcházejících období, zjistíme mezi nimi nápadné rozdíly. Publicistický styl je velmi proměnlivý a dynamický a proti jiným funkčním stylům je mnohem více spjat se společenskými změnami.

Publicistické komunikáty jsou otevřeny přijímání různých jazykových prostředků z jiných funkčních stylů, především z odborného, uměleckého a stále více i ze stylu prostě sdělovacího. V současné psané publicistice se běžně objevují prostředky expresivní, hovorové a slangové. Mají však jinou funkci než ve funkčních stylech, jejichž primární součástí jsou. V převážné většině vystupují v roli prostředků aktualizovaných.

Důležitou úlohu ve vztahu k výběru jazykových prostředků hraje situace, v níž publicistické komunikáty vznikají. Publicista je obvykle v časové tísní nebo je alespoň časem omezen, protože mu jde o to, aby právě jeho

informace byla aktuální. Se vznikem různých konkurenčních periodik požadavek na rychlé informace ještě vzrůstá. V tomto směru mu pomáhá existence komunikačních modelů, umožňující rychle reagovat na některé pravidelně se opakující situace.

Modelovost usnadňuje práci především ve vztahu k informační funkci publicistických komunikátů. Protože publicistické komunikáty mají za úkol čtenáře zaujmout, získat či ovlivnit, je jejich stereotypnost vědomě porušována. To umožňují prostředky stylově aktivní, jež pozorný čtenář vnímá jako neobvyklé, nápadné a v daném textu neočekávané.

Aktualizované prostředky jsou dokladem autorova osobitého a tvůrčího přístupu k jazyku. Posilují autorovu osobnost a individualitu. Aktualizované prostředky patří k celé řadě typů, kromě lexikálních prostředků, z nichž pozornost nejčastěji upoutávají

2004

obrazná pojmenování, jsou to i prostředky syntaktické a v neposlední řadě i kompoziční. Ve vztahu k adresátovi platí, že „čím více se projev přibližuje standardu, tím snazší a rychlejší může být jeho porozumění, a naopak, čím více je standardu vzdálen, tím více soustředění a úsilí jeho porozumění od adresáta vyžaduje“ (Bečka, 1992, s. 43).

424

Funkci aktualizovaných prostředků obvykle mají v publicistických komunikátech prostředky expresivní. V současné době se setkáváme s širokou škálou expresivních prostředků především v útvarech analytických, jejichž úkolem je komentování událostí. Expresivní prostředky podporují persvazivní funkci publicistických textů. Proto se expresivita uplatňuje tam, kde autor vyjadřuje své názory a postoje, jimiž chce současně ovlivnit i čtenáře. Často zároveň prostřednictvím těchto prostředků situaci hodnotí. Expresivně působí slova nespisovná, univerbizovaná jednotky, frazémy a idiomy. Mnohdy s nimi autor dále pracuje, užívá různých modifikací, popř. vytváří pojmenování nová a tím expresivitu v daném kontextu zvyšuje. Mnohé z těchto prostředků působí v kontrastu s prostředky neutrálními humorně.

Humorný pohled na svět proniká na stránky českých novin stále častěji. Tvoří protiváhu k záporným informacím, jichž se nám v hojné míře ve sdělovacích prostředcích dostává. V českých denících se setkáváme s mnoha podobami humoru: od úsměvného a chápajícího hodnocení lidí, situací a společenských jevů až po arogantní přístup se zřejmou snahou ublížit. To vše je plně v souladu s tím, že většina pokusů o definici humoru zmiňuje skutečnost, že humor obsahuje jak prvky tragické, tak komické a vyvolává nejen smích, ale i pláč.

Na stránkách novin mají své stabilní místo texty, u nichž humorný přístup čtenář očekává. Jsou to pravidelné rubriky, jejich

autoři předkládají čtenářům informace, které nejsou míněny vážně, obvykle jsou nepravdivé, ale autor předpokládá, že se v nich čtenář zorientuje a správně jeho záměr pochopí. Tomu napomáhají různé nejazykové prostředky, např. fotografie doplněné komentářem, podporující autorův záměr (Junková, 2000, s. 291–296). Podobně jsou s úspěchem uplatňovány i jiné podoby humoru, např. také kreslený humor je běžnou součástí našich novin (Jaklová, 2000, s. 167–179).

V našem příspěvku se chceme zamyslet nad humorem v komentářích českých deníků. Jazykový materiál jsme čerpali z Mladé fronty dnes (MFD), Lidových novin (LN) a Práva (P).

V komentářích se nejčastěji uplatňuje situační humor. O vážných věcech jsou čtenáři informováni humorným způsobem. Je ovšem vždy na autorových schopnostech pracovat s jazykem tak, aby čtenář záměr správně pochopil. V následující ukázce z komentáře se čtenář dozvídá podrobnosti o útěku několikanásobného vraha Kajínka z jednoho z nejlépe střežených vězení v České republice.

– Nejprve pilníkem na nehty přepižlal tlusté mříže. Pak z jednoho prostěradla vyrobil dvacet metrů dlouhé lano a spustil se po něm do příkopu. Tady nejprve podrbal za ouškama speciálně vycvičené útočné psy, poté vyšplhal na osm metrů vysokou hradbu. Zde se pod palbou brokovnic prokousal ostnatými dráty, bez váhání skočil do desetimetrové hloubky a nezraněn prchal směrem k Neumětelům.

Co bylo dál, to zatím nevíme, protože zazvonil zvonec, pohádky je konec a po vrahu Kájínkovi se zem slehla. ... Jen mluvčí výchoďočeské policie Iva Marková se může naivně domnívat, že se Kájínek pokusí získat zbraň, motorové vozidlo nebo finanční prostředky, protože nic z toho takový superman nepotřebuje.

Humorného účinku je v uvedeném příkladu dosaženo nejen nadsázkou, ale i výběrem lexikálních prostředků, aluzemi a v neposlední řadě i obměnou věžňova příjemní (Kajínek na Kájínek). Jde o kombinaci jazykové, situační a dějové komiky.

Lexikální prostředky hovorového charakteru, většinou stojící na okraji spisovnosti, někdy i prostředky nespisovné, se v komentářích objevují velmi často. Jejich expresivita a neobvyklost působí v kontrastu se spisovnými prostředky humorně.

– *České sociální demokracii se snadno může stát, že zaplatí za televizní flám, kterého se zúčastnila jen několika nedomyšlenými plky odcházejícího předsedy Miloše Zemana.*

V komentářích nacházejí uplatnění i různé typy hodnotících prostředků. Většina z nich je nepříznaková. Humorně působí některá nepřímá obrazná pojmenování, jejichž prostřednictvím autor vyjádří svůj postoj a zároveň hodnocení. Jde obvykle o pojmenování silně expresivní. V popředí zájmu žurnalistů jsou často někteří politici, jejichž vlastnosti jsou natolik výrazné, že sice není možné se o nich nezmínit vůbec, ale protože noviny představují oficiální komunikaci, není vždy vhodné pojmenovat je přímo.

- *Vladimír Železný, král české zábavy, ...*
- *Ministr Grégr má zřejmě pracovní úraz – třesko mu v hlavě.*
- *Potvora nebo světice?* (Petra Buzková)

Velmi často pronášejí autoři komentářů soudy natolik jednoznačné, že čtenář není na pochybách o tom, jaký je autorův skutečný záměr. Někdy právě tato jednoznačnost působí komicky. Z příkladu je zřejmé, že opět převažují záporná hodnocení.

– *Mohli bychom udělat závěr: politici jsou lumpové. Nikdo si jich neváží. Dokonce se jim to zhoršuje. A voliči? Pouhá rasistická verbež. Typická kritika demokracie: chamtivá*

lůza, která si jen chce cpát břicha, volí ničemné předáky, aby jí ta břicha krmili! Takové zprávy nám nejčastěji přinášejí průzkumy. O břichounovi a ničemech.

Ovšem i někteří naši přední politici užívají ve své komunikaci expresivních hodnotících prostředků. Na doslovné citaci výroků známých osobností pronesených v době, kdy se řešily problémy v České televizi, je založen jeden z komentářů v MFD.

– *„Jen ten, kdo tam s nimi se všemi spal, ví, jak je televize závislá“.* Senátor Jan Ruml; *„Dva suché záchody? Takovému arogantnímu zacházení s pracujícím lidem zamezíme“.* Ministr Vladimír Špidla; *„Bůh stvořil televizi jakožto veřejnoprávní“.* Profesor Tomáš Halík

Někteří naši politikové jsou nechvalně proslulí používáním vulgárních výrazů, jimiž „hodnotí“ lidi ve svém okolí, především své kolegy a s oblibou také některé novináře. Občas můžeme hovořit dokonce o gradaci expresivních hodnotících prostředků.

– *Poté, co v souvislosti s nepřilíš lichotivými volebními výsledky počastoval premiér Zeman neúspěšné kandidáty vlastní strany slovy debil, fekálie, idiot, impotent, nevzdělanci, žumpa a vyžírka, obrátil svou poněkud nemilou pozornost za hranice České republiky.*

Snaha zesměšnit někoho nebo něco je v komentářích běžná. Autor při tom často užije nadsázky.

– *Až bude ODS udělovat Cenu Pepy z Hongkongu za demagogii, bude Ivan Langer jistě favoritem.*

– *Politici vyhození dveřmi se okny vrací zpět.*

– *Dálnice do nikam.* (titulek)

Někteří politikové jsou kritizováni častěji než je obvyklé. Důvody jsou různé: osobní vlastnosti, zevnějšek, způsob oblékání, ale i nedostatky v jejich práci.

– *Kdybychom se pokusili shrnout činnost ministra Grégra za posledních několik let, pak*

dostaneme zajímavý souhrn akcí, jejichž iniciace by každého normálního člověka přivedla jako pacienta do ústavu pro choromyslné. Nikoli však pana ministra Grégra.

Kromě jednotlivých politiků jsou terčem kritiky také politické strany. Prostřednictvím humorné nadsázky si může žurnalista dovolit říci mnohem víc, než je na stránkách novin obvyklé.

426

– *Nechceme být hrubí, avšak v tomto případě připomíná filozofie čtyřkoalice filozofii štěnice: Když nemohu nic jiného, aspoň zasmrdím!*

Je zřejmé, že v popředí zájmu žurnalistů jsou nejčastěji domácí události. Týkají se různých aktuálních a současně i konfliktních témat a situací. Autoři komentářů při tom užívají různých humorně působících aktualizovaných jazykových prostředků.

– *Jestliže donedávna tahali na Kavčích horách pilku vzbouřenci, včera ji v Nedělní partii na Primě pevně uchopila Jana Bobošíková.*

Komicky mohou v komentářích působit kombinace neadekvátních jazykových prostředků. Mnohdy jsou úmyslně v bezprostřední blízkosti slova se stejnými slovními základy. V našem příkladu mohou vzbuzovat dojem termínů. Kontrastně s nimi působí lidovost užitého frazému.

– *My zastupovaní máme teď jednu jistotu. Naši zastupitelé budou za dva roky naměkko považeni ve vlastní šfávě.* (P 15. 1. 2001)

Komická může být kombinace jazykových prostředků domácích (českého původu) s prostředky z cizích jazyků (v našem příkladu z latiny, němčiny, řečtiny). I zde vidíme kontrast: na jedné straně aluze na známý frazém *Praga caput regni*, na straně druhé vulgární výrazy, stylizované do přímé řeči návštěvníků našeho hlavního města.

– *Titulek: Praga caput čeho? ... Praha je krásná a i víc než stověžatá. Miluji ji. Ale návštěvníci Prahy to vyjadřují trochu jinak:*

„*Prague est belle, mais plaine de merde ... soooo viel Scheisse!*“ *Dokonce i Řekové, kteří se nemohou chlubit právě nejčistšími městy, říkají „Praga e orea, ala poli scata“.* *Volně přeloženo: plná hoven.*

V 90. letech byly v České republice nově zavedeny některé svátky. Jsou mezi nimi různá významná výročí, která připomínají historické události, které mají (nebo by měly mít) vztah k českému národu a státu. Mnohdy ale někteří občané vůbec nevědí, proč se který svátek slaví. V porovnání s tím se především u mladé generace dobře ujaly oslavy svátků, které u nás nikdy tradiční neměly. Mezi ně patří také sv. Valentýn, svátek zamilovaných. Autoři komentářů tuto skutečnost občas s humorem připomínají.

– *Minulý týden jsme přežili svatého Valentýna. Tedy další valentýnský svátek a triumf občanské společnosti. Byť ho lakomci a přátelé sebevraždy hladověním označí za pouhou záminku bezuzdného konzumu, obžerství a marnotratnosti. ... Jenže svátek zamilovaných předčí svátky nařízené parlamentem a zajišťované státní ozbrojenou mocí. Kde je ve srovnání s Valentýnem výročí příchodu dnes zapomenutých a tehdy neúspěšných patronů Evropy Metoděje a Cyrila? Kde jsou radostné oslavy popravení jednoho z rektorů Karlovy univerzity? Kde je vraždou podložená česko-václavská státnost?*

K velmi častým tématům posledních let patří problémy s chovem bojových plemen psů v nevhodných podmínkách. Bohužel se několikrát stalo, že psi zaútočili na člověka a vážně ho zranili. Tato velmi odsouzeníhodná skutečnost působí humorně, pokud je užitá ve formě obrazu v kontrastu s některými zápornými vlastnostmi lidí, v našem příkladu opět politiků.

– *Vůbec není jasné, proč mají být diskriminována bojová plemena psů, když se mezi námi potulují bez povšimnutí zákonodárců bojová plemena lidí.*

Také další příklad z českého deníku je dokladem, že novináři rádi porovnávají vlastnosti politiků s vlastnostmi zvířat.

– *Chápeme, že sociálně demokratičtí poslanci, kteří pochopili, oč jde a kteří už nyní pro ČSSD část důvěry u občanů znovu získali, to nemají lehké. Značná část jejich kolegů si zvykla na tichý život v posmrádající bažince opoziční smlouvy a tolerančního patentu. Jako zvířátko v Orwellově farmě zvířat si zvykla pobekávat ODS dobrá, čtyřkoalice špatná.*

V nedávném průzkumu bylo zjištěno, že někteří rodiče své děti bijí kvůli špatnému vysvědčení. Jde o situaci velmi vážnou, protože mnohé děti ze strachu před trestem na ni reagují neadekvátním způsobem mnohdy s tragickými následky. Následující příklad působí komicky svou absurditou.

– *Za dobré známky: výprask. ... Hračku věnujme dítěti se špatným vysvědčením. Roste z něj hodný a klidný člověk. Dobré známky je třeba ocenit výpraskem – ale rodičů dětmi!*

Ze subjektivního přístupu autora k jazykovým prostředkům vycházejí slovní hříčky. Autor jimi zpestřuje své komentáře. Vždy jde o prostředky aktualizované. Většina slovních hříček má ironické zabarvení, některé vyjadřují emocionální přístup autora k tomu, co je předmětem kritiky. Běžně se vyskytují kontrastní dvojice slov, kdy druhé slovo popírá první. V žurnalistických textech vyjadřují různost.

– *Občan neobčan, žena nežena, dítě nedítě ...*

– *Pořádek nepořádek na silnici.*

Pronikání prostředků genderové lingvistiky i do komentářů vidíme na následujícím příkladu.

– *Všude by mohly opilci i opilkyňe ledacos poničit.*

Jako humorné vnímáme také paronomázie, jejichž frekvence se v českých denících zvyšuje.

– *Superbanka není supermanka.*

Některé slovní hříčky jsou založeny na modifikaci různých typů frazémů. Na stránkách novin se dobře uplatňují frazémy mnoha typů. K nejfrekventovanějším patří frazémy původu lidového. Jejich zdrojem je běžná mluva. Pro novináře jsou výhodné, protože je čtenáři dobře znají z mluvené komunikace.

– *Bližší košile než kabát, Praha než Vídeň a domácí rekonstrukce Zemanovy vlády než zásadní přestavba mocenských silokřivek u našich rakouských sousedů.*

– *... stále víc občanů rezignuje na to marnit zde čas, nervy i svoje daně a položí si otázku: „Všude dobře, tak co tady?“*

Základem většiny slovních hříček bývá obvykle pojmenování, které se nějak vztahuje k popisované události. Výběr dalších slov nemusí mít s prvním pojmenováním nic společného, ale vždy s prvním pojmenováním obsahově souvisí. Úkolem slovních hříček je čtenáře především pobavit.

– *Proč ne Staroměstské náměstí, kde chce prý pražský purkmistr péci vola (nebo naopak).*

Humorně působí rovněž i některá absurdní spojení adjektiva a substantiva, např. *uondané vládní koalice, názorový kotrmelec, špidlovské mámení, mediální přestřelka, politická science-fiction, politické handrkování, vstávání z politických hrobů* apod.

Produktem dynamicky se rozvíjejícího jazyka jsou okazionalismy. Jde o slovo tvorné neologismy, které zůstávají omezeny na jednoho nebo několik autorů, např. *klausofobie, kontinentální sdělovadla, američtí kremnologové, pro zkušené záhadology, trojlístek nesamozřejměmců, zemanošpidla, trajektologie* aj. Většinou se nestávají trvalou součástí slovní zásoby. V publicistických komunikátech se uplatňují jako prostředek jazykové hry se slovy. Publicisté mohou jejich prostřednictvím uplatnit svou jazykovou tvořivost. Na novost těchto prostředků autoři často

upozorňují uvozovkami nebo kurzívou. Časté jsou nejen v komunikátech psaných, ale i mluvených.

Okazionalismy se tvoří běžnými slovo-
tvornými postupy tj. odvozováním, skládá-
ním a zkracováním. Někdy se při jejich tvo-
ření porušují vžitá postupy, a tak se zvyšuje
jejich aktualizací účinek. V publicistic-
kých komunikátech mají různé sémantické
funkce. Zvláštnost postavení okazionalis-
mů na periférii slovní zásoby je dána tím,
že jsou to výtvoři individuální a slouží
k vyjádření subjektivního pohledu na po-
jmenované obsahy. Komunikační oblast
publicistická je vzhledem ke své funkci
vhodnou oblastí pro jejich vznik a užití. Na
základě analýzy velkého množství publicis-
tických komunikátů lze vyslovit soud, že
většina okazionalismů vyjadřuje záporný

postoj autora. Některé z nich mají funkci
humornou.

– *K dnešnímu dni nejvyšší výskyt bývalých
komunistů na člověkoministra.*

Od 90. let se množství okazionalismů i
jejich typy v českých denících zvyšují. Souvisí
to zřejmě s důrazem na individuální rysy
vyjadřování v publicistice.

Závěr: Na stránkách současných českých
novin najdeme mnoho podob humoru: od
úsměvného hodnocení lidí, situací a spo-
lečenských jevů až po humor agresivní a
útočný. V našem příspěvku se zamýšlíme
nad humorem jako jednou z forem expres-
ivního hodnocení skutečnosti. Vzhledem
k tomu, že humorný přístup není vlastní
všem autorům komentářů, můžeme jej v
žurnalistických komunikátech vnímat jako
součást autorského stylu.

summary

Humour in Czech newspaper commentaries at the beginning of a millennium

The present paper deals with language humour in the commentary sections of Czech newspapers (*Mladá fronta dnes*, *Lidové noviny*, *Právo*). It ranges in form from amusing assessment of people, situations, and social phenomena to aggressive and offensive humour. Humour is treated in the paper as one of the possible forms of expressive assessment of reality. As it is not found universally in all commentaries, it can be considered as a marker of a journalist's individual style.

Literatúra:

- Bečka 1979: **Bečka, J. V.** Slovník synonym a frazeologismů. – Praha.
Bečka 1992: **Bečka, J. V.** Česká stylistika. – Praha: Academia.
Bergson 1993: **Bergson, H.** Smích. – Praha.
Dvorský 1984: **Dvorský, L.** Repetitorium jazykové komiky. – Brno.
Jaklová 2000: **Jaklová, A.** Humor v české žurnalistice. – In: Stylistika (Czech Stylistics) IX. – Opole.
– S. 167–179.
Junková 2000: **Junková, B.** Humor v publicistických textech Mladé fronty Dnes. – In: Swiat humoru.
– Opole. – S. 291–296.
Pytlík 1982: **Pytlík, R.** Malá encyklopedie českého humoru. – Praha.
Zaorálek 1983: **Zaorálek, J.** Lidová rčení. – Praha.